

RƏQƏMSAL PLATFORMALAŞMADA İNNOVATİV ÖDƏNİŞ ALƏTLƏRİNİN ROLU

T.H.RÜSTƏMOV

*Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin
İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu, Bakı, Azərbaycan*

X.R.TAĞIYEV

*Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin
İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu, Bakı, Azərbaycan*

S.R.QULIYEV

*Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin
İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu, Bakı, Azərbaycan*

1. Giriş

Son dövrlər texnoloji innovasiyaların tətbiqinin sürətlə genişlənməsi ölkənin bütün sahələrinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Bu dəyişikliklərdən ən önəmlisi ölkə iqtisadiyyatına, xüsusilə də maliyyə sisteminə göstərilən təsirdir. Müasir dövrdə açıq maliyyə sistemi həm ölkə, həm də qlobal səviyyədə iqtisadiyyata istehlakçıların ehtiyaclarını qarşılıyaacaq məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsi, rəqəmsal ödənişlərdə zaman və məkan anlayışının aradan qaldırılması, rəqəmsal transformasiya və informasiya texnologiyalarının üstünlüklərinin uğurlu tətbiqi, likvidliyin zamanında deyil ani olaraq təmin edilməsi kimi bir sıra üstünlüklər gətirmişdir. Bu üstünlüklərdən biri də də müxtəlif sektorları təmsil edən iqtisadi

subyektlərin vahid bir məkanda cəmləşməsini təmin edən rəqəmsal platformaların yaranmasıdır.

Rəqəmsal iqtisadiyyat inkişaf etdikcə iqtisadi subyektlər arasında məsafədən münasibətlərin qurulması, seçimin mobil telefon, kompyuter, televizor, soyuducu və “smart things” adlanan digər ağıllı əşyalar vasitəsilə edilməsi, sifarişlərin insanlarla bərabər robotlar tərəfindən qəbulu və emalı, hesablaşmaların rəqəmsal formada 1-2 saniyə ərzində olmaqla 24/7/365 rejimində həyata keçirilməsi, insanların ehtiyaclarına uyğun məhsul və xidmətləri təqdim edəcək ağıllı zəkənin tətbiqi, məhsulun ünvanı və ya müəyyən edilmiş məntəqəyə çatdırılması fonunda rəqəmsal platformalaşma dərinləşməkdədir.

Rəqəmsal platformalaşma üfüqi integrasiya edilmiş məhsul və xidmətlər zəncirinin vahid rəqəmsal platforma üzərindən təqdim edilməsi ilə iqtisadi subyektlərin müxtəlif istiqamətli arzu və istəklərinin qarşılınmasına, habelə tələb və təklifin, sövdələşmənin, hesablaşmanın, müxtəlif şərtlərin təyin edilməsinin vahid platforma üzərindən reallaşmasına imkan verən virtual məkandır.

Big Techlər adlanan iri rəqəmsal platformaların maliyyə bazarlarında nüfuzunun getdikcə artması, qlobal internet şəbəkəsi, innovativ ödəniş həlləri, açıq bankçılıq texnologiyası, süni intellektin tətbiqi, regional integrasiyanın dərinləşməsi və bu kimi digər son trendlər ənənəvi iqtisadiyyatdan rəqəmsal iqtisadiyyata keçiddə drayver rolunu oynamaqla iqtisadi münasibətlərdə əsaslı dəyişikliklərin baş verməsinə və yeniliklərin tətbiqinə gətirib çıxarır. Çevik rəqəmsal texnoloji dəyişikliklər müasir iqtisadiyyat və onun yaşam tərzinin revolyusiyaya uğramasına səbəb olmuşdur.

2.Rəqəmsal platformalarda rəqəmsal verilənlər

Son illər dünya miqyasında rəqəmsal platformaların iqtisadiyyatın ayrılmaz komponenti olması və əhəmiyyətinin üzə çıxmasının şahidiyik. İki ən mühüm və bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə olan amillər rəqəmsal verilənlər və rəqəmsal platformalaşma müasir rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı və dayanıqlığının təmin edilməsində mühüm rol oynayır (7).

Birinci amil olan və “digital data” adı ilə tanınan rəqəmsal verilənlər müxtəlif məşinlər tərəfindən oxunula bilən formatda olan məlumatın toplanılmasına, istifadəsinə və təhlilinin aparılmasına imkan verir. Digital data anlayışının tətbiqi ilə yeni dəyər zənciri formalaşmış, bura məlumatın əldə edilməsi və toplanılmasını, məlumatlardan fərqli informasiyanın alınmasını, məlumatın saxlanılmasını, təhlili və modelləşdirilməsini təmin edən təşkilatlar da daxil olmuşdur. Rəqəmsal verilənlər rəqəmsal zəkaya çevrildikdən və gəlir əldə edilməsi məqsədilə istifadə edildikdən sonra dəyərin yaradılması baş verir. Bu məqamda rəqəmsal verilənlər yeni iqtisadi resurs rolunu oynayır. Digital data rəqəmsal texnologiyaların, süni intellektin, açıq bankçılıq texnologiyasının, blokçeyn və bulud texnologiyasının tətbiqinin əsas elementidir.

İkinci amil olan rəqəmsal platformalaşma isə rəqəmsal verilənlər əsaslanmaqla iqtisadi münasibət və yanaşmalara yenilik gətirərək mövcud olanın zamanla sıradan tam çıxarılmasına şərait yaradır. Rəqəmsal platforma alıcı və satıqı

qismində müxtəlif subyektlərin rəqəmsal müstəviyə gətirilərək əlaqələndirilməsini təmin edən mexanizmdir. Rəqəmsal platformalaşmanın inkişafı onun rəqəmsal verilənləri toplaması və təhlili bacarığı ilə birbaşa əlaqədardır. Qeyd edilməlidir ki fərdi məlumat komponentləri kiçik olmaqla ümumi dəyərin formalaşmasında mühüm rol oynamır. Rəqəmsal verilənlər iri həcmdə olduqda isə aparılan təhlil nəticəsində hökumət, təşkilat və müxtəlif iqtisadi subyektlərə düzgün qərarların qəbul edilməsinə imkan verir.

Bu gün iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində nəhəng və global xarakterli rəqəmsal platformalar formalaşaraq fəaliyyətinin genişləndirir. Şəxsi mənzillərin kirayəsi sahəsində Airbnb, mehmanxana kirayələnməsində Booking.com, əyləncə sahəsində Netflix, YouTube, Tiktok, sosial şəbəkə sferasında Facebook, İnstagram, məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsində Paypal, Trendyol, Alibaba, Amazon, müxtəlif şəxslər arasında daha rahat və çevik kommunikasiyanın qurulmasında Whatsapp, Messenger, Wechat, sərnişin daşımada Uber, Bolt, Wolt, axtarış sahəsində Google kimi platformaların fəaliyyəti, xidmətlərinin şaxələnməsi hər bir kəsin diqqətinə cəlb edir. Platformalaşma iqtisadi resursların, o cümlədən məhsul, xidmət və bacarıqların mübadiləsi prinsipini dəyişdirmişdir.

Rəqəmsal platformalar müasir iqtisadiyyatın əsas drayveri və hərəkətverici qüvvələrindən biri olmaqla rəqəmsal transformasiyanın gündəlik həyatımıza daxil etdiyi xarakterik xüsusiyyətlərdən biridir.

Rəqəmsal platformalaşma artıq günün tələbi yox, reallığıdır.

Bəzi mənbələrə əsasən rəqəmsal platforma iqtisadiyyatı ilk dəfə 2016-cı ildə Kenni və Zisman tərəfindən işlədilmişdir. “Əgər sənaye inqilabı fabrik ətrafında təşkil edilmişdisə, bugünkü dəyişikliklər bu rəqəmsal platformalar ətrafında təşkil edilir, sərbəst şəkildə müəyyən edilir.” Platforma iqtisadiyyatında xərclər idarəetmə hesabına deyil, rəqəmsal platformalar-texnologiyalar hesabına aşağı salınır (1, 4).

Harvard Biznes Məktəbinin professorları Marco Lansiti və Karim R. Laxhaninin “Bizim Hub İqtisadiyyatımızın İdarəedilməsi” adlı elmi məqaləsinə əsasən az saylı rəqəmsal super güclər olan Alibaba, Amazon, Microsoft və digər rəqəmsal platformalar bütün növ məhsul və xidmət təchizatçıların əhatə etdiyi milyardlarla mobil müştəriyə çıxışa nəzarət etdiklərinə görə “hub təşkilatlar” formasına gəliblər. Onlara görə bu hub iqtisadiyyatı müxtəlif sahələrə daha geniş yayılmaqla gücün az bir qismin əlində cəmləşməsinə imkan verəcəkdir. Alibaba, Amazon, Apple, Facebook kimi rəqəmsal platformalar istifadəçilər üçün real dəyər yaratmaqla yanaşı, həm də dəyərin qeyri-mütənasib və genişlənən payını ələ keçirirlər və bu, bizim kollektiv iqtisadi gələcəyimizi formalaşdırır (Bekbergeneva,2020).

2019-cu ildə İngiltərə Psixoloji Cəmiyyəti tərəfindən nəşr olunan və Bucci S., Schwannauer M., və Berry N-nin müəllifi olduqları “Rəqəmsal revalyusiya və onun psixoloji sağlamlığa təsiri” adlı elmi məqalədə rəqəmsal platformalar insanlara indiyədək üz-üzə/kağız əsaslı qiymətləndirmə üsullarında icazə verilməyən şəkildə özünü izləməyə və özünü idarə etməyə imkan verir (6).

Stefan Gössling və Michael Hallın açıqlamalarına əsasən rəqəmsal platformalar istehsal və istehlakın yeni transformativ üsullarını gücləndirən global miqyasda dominant vasitəçilərə çevrilmişlər. Rusiya Elmlər Akademiyasının Ural şöbəsinin İqtisadiyyat insitutunun iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə direktoru Semyaçkov K.A. “İnkişaf etmiş ölkələrdə rəqəmsal iqtisadiyyat: problemlər və perspektivlər” adlı elmi məqaləsində inkişaf etmiş ölkələrdə rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün rəqəmsal platformalaşmanın bir alət olaraq artıq müəyyən edildiyini qeyd etmişdir (Semyachkov, 2019).

Rəqəmsal platformalaşma dördüncü sənaye inqilabının əsas açar elementi hesab edilir. Rəqəmsal platformalaşma sosial-iqtisadi münasibətlərin yenidən rəqəmsal müstəvidə qurulmasında, ənənəvi iqtisadi münasibətlərin sıradan çıxmasında mühüm rol oynamaqla müxtəlif sahələrdə, o cümlədən əmək və xidmət, nəqliyyat, səhiyyə, tibbdə imperativdir.

Bəzən rəqəmsal platformaları tranzaksiya və innovasiya və ya inteqrasiya edilmiş platformalar olaraq qruplaşdırırlar. Tranzaksiya xarakterli rəqəmsal platformalar birbaşa qarşılıqlı əlaqənin qurulması və hesablaşmanın aparılması üçün virtual mühit formalaşdırırlar. İnnovasiya və ya inteqrasiya edilmiş rəqəmsal platformalar isə kod və məzmun hazırlayanlara applikasiya və proqramların inkişaf etdirilməsi üçün mühit formalaşdırır. İnnovasiya platformaları kombinator innovasiya və rəqəmsal infrastruktur məhsulları üçün ekosistemlər yaratdıqlarına görə rəqəmsal iqtisadiyyat və inkişaf arasındakı əlaqədə daha aktual ola bilər.

Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının Monetar və İqtisadiyyat Departamenti tərəfindən 2021-ci ilin oktyabr ayında nəşr olunmuş “Big Tech-lər maliyyədə: məlumat məxfiliyi və rəqabət arasında yeni əlaqə haqqında” adlı işçi sənədinə əsasən (Boissay, Ehlers, Gambacorta and Shin, 2021).

“Alibaba, Amazon, Facebook, Google və Tencent kimi böyük texnoloji şirkətlər maliyyə xidmətləri sahəsinə daxil olmağa başlayıb. Onların bu sahəyə daxil olması e-ticarət, axtarış və sosial mediada formalaşdırdıqları rəqəmsal platformalar üzərində qurulur və səmərəliliyin artması və maliyyə inkluzivliyinin genişləndirilməsi perspektivinə malikdir (BIS, 2019). Bu Big Tech-lərin biznes modeli çoxlu sayda istifadəçilər arasında birbaşa qarşılıqlı əlaqənin təmin edilməsinə əsaslanır. Onların biznesinin vacib əlavə məhsulu əlavə istifadəçi fəaliyyəti yaradan bir sıra xidmətlər üçün əsas faktor kimi istifadə edilən geniş istifadəçi məlumatı ehtiyatıdır. Artan istifadəçi aktivliyi daha çox məlumat yaratdığı üçün dairəni tamamlayır.

Big Tech-lərin biznes modeli müxtəlif növ istifadəçilərin (məs. satıcı və alıcıların) qarşılıqlı əlaqəsinin yaradılmasına imkan verən online platforma olaraq təsvir edilə bilər. Bu, şəbəkə xarici təsirləri yaradır: istifadəçilər nə qədər çox qarşılıqlı əlaqədə olsalar, platforma bir o qədər cəlbedici olar. Digər sənayelər (məsələn, telekommunikasiya şəbəkələri, kredit kartı ödənişləri şəbəkələri və s.) şəbəkə xarici təsirlərini göstərir. Lakin Big Tech-lərin onlayn yönümlü biznes modelləri görünməmiş sürətlə dominant bazar mövqelərinə çatmağa imkan verir. Bundan əlavə, istifadəçi məlumatlarının sisteməlik toplanılması və onları təhlil etməyin yeni üsulları (məsələn, maşın öyrənmə həlləri kimi süni intellekt) onlara bu şəbəkə xarici təsirlərindən çox səmərəli şəkildə istifadə etməyə imkan verir.”

Avropa Bankçılıq Təşkilatının (European Banking Authority) 2021-ci ildə nəşr olunan “Rəqəmsal platformaların istifadəsinə dair hesabat”ına əsasən rəqəmsal platformaların əsas 5 növü fərqləndirilir (3):

Comparators adlanan müqayisəçilər – bu rəqəmsal platformalar bir müstəvidə müxtəlif istiqamətli məhsul və xidmətləri müqayisə edərək qərar vermək imkanı verir. Bu platformalar maliyyə institutları, texnoloji şirkətlər və digər fəaliyyəti tənzimlənən və ya tənzimlənməyən şirkətlər tərəfindən idarə edilə bilər. Bu platformalar istehlakçılarla birbaşa əlaqənin qurulmasını təmin edirlər. Bir çox hallarda platforma operatoru təşkilatlardan məhsul və xidmətlərinin təqdim edilməsinə görə xidmət haqqı tutur.

Maliyyə institutlarının platformaları – bu maliyyə institutları tərəfindən idarə edilən platformaları əhatə edir. Burada həmin maliyyə institutu ilə yanaşı, digərlərinin də məhsul və xidmətləri təqdim edilə bilər. Bu platformalar vasitəsilə həmçinin digər maliyyə institutlarına pul vəsaiti köçürülə bilər.

Dolayı xidmət olaraq bankçılıq/ödəniş məhsullarına çıxış verən platformalar – bu platformalar istifadəçilərə üçüncü tərəf xidmət təchizatçıları olan maliyyə institutlarının məhsul və xidmətlərinə, o cümlədən bank hesablarına əlavə xidmət olaraq çıxış imkanı verir. Maliyyə institutlarının məhsul və xidmətləri yardımçı xidmət kimi təqdim edilir. Bu platformalar əsasən maliyyə institut olmayan təşkilatlar tərəfindən idarə edildiyindən maliyyə institutları üzrə müəyyən edilən tələblər bu platforma operatorlarına şamil edilmir.

Ekosistem platformaları - əvvəlki platformadan fərqli olaraq maliyyə institutlarının məhsul və xidmətləri köməkçi-yardımçı xidmət kimi deyil əsas xidmət olaraq təqdim edilir. Əsasən çoxlu sayda şirkətlərin və maliyyə institutlarının bir platformada təmsil olunması ilə fərqlənir.

İmkan təmin edən platformalar – adətən iri texnoloji şirkətlər tərəfindən təqdim edilən bu platformalar müştərilərlə maliyyə institutları və digər üçüncü tərəflər arasında qarşılıqlı əlaqələr üzrə platformalar təqdim edirlər. Fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki istifadəçilərlə maliyyə institutları arasında qarşılıqlı əlaqə artıq mövcuddur, platformalar isə sadəcə yeni əlaqə/kommunikasiya metodlarını, ödəniş həllərinin təqdim edirlər.

Rəqəmsal platformaların xarakterik xüsusiyyətləri və üstünlükləri

Rəqəmsal platformalaşmalar onların mövcudluğunu və onu digər maliyyə bazarı iştirakçılarından fərqləndirən xarakterizə edən bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir (2 7):

➤ **Rəqəmsal verilənlər** – alıcı və satıcı qismində çıxış edən iqtisadi subyektlər, bu iqtisadi subyektlər arasında qarşılıqlı əlaqələri, bazarda tələb və təklifi, ödəniləcək məbləği, iştirak şərtlərini, tərəflərin hüquq və öhdəliklərini və digər amilləri əks etdirən rəqəmsal verilənlərdir. Rəqəmsal verilənlərin əhatə dairəsinin geniş olması və kütləviliyi rəqəmsal platformaların mövcudluğu və inkişafı baxımından qaçılmazdır;

➤ **Rəqəmsal texnologiyalarına əsaslanma** – suni intellekt, bulud texnologiyası, açıq bankçılıq kimi qabaqcıl texnologiyalar rəqəmsal platformaların mövcudluğunun və fəaliyyətinin genişlənməsinin əsas amillərindəndir;

➤ **İnnovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi** - platformaların fəaliyyətinin effektiv formada təşkilini və maliyyə sistemlərində rolunun artmasını təmin edən mühüm faktorlardan biri də innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqidir. Rəqəmsal ödənişlərin müxtəlif innovativ ödəniş alətləri ilə həyata keçirilməsi imkanı daha geniş istifadəçi kütləsini rəqəmsal platformalara cəlb edir.

Məhz bu mərhələdə rəqəmsal platformada digər bir platformanın ödəniş platformasının fəaliyyəti təmin edilməklə qarşılıqlı məlumat mübadiləsi həyata keçirilir. Rəqəmsal ödənişin həyata keçirilməsi ilkin platformada başlamaqla digər ödəniş platformasında başa çatır, ödəyici ödənişin uğurlu olması haqqında məlumatı isə hər iki platforma üzərindən internet səhifədə elektron təsdiq və SMS məlumatlandırma ilə əldə edir.

➤ **İnternet şəbəkəsinə çıxış** –məsafədən asılı olmadan müxtəlif regionlarda yerləşən iqtisadi subyektlərin formalaşdırılmış rəqəmsal platformada təmsil olunması internet şəbəkəsi üzərindən baş verir. İnternet şəbəkəsinin təhlükəsiz və effektiv formada fəaliyyət göstərməsi iqtisadi subyektlər arasında əlaqənin daha etibarlı formada, tələb olunan zamanda qurulmasına, məlumatların tam formada ötürülməsinə imkan verir.

➤ **24/7/365 rejimində fəaliyyət** – rəqəmsal platformalaşma ənənəvi iqtisadiyyata xarakterik olan məkan və zaman məhdudiyətinin aradan qaldırır. Əgər ənənəvi iqtisadiyyatda iqtisadi subyektlər fiziki formada bir məkanda günün müəyyən saatlarında görüşmək məcburiyyətində idilərsə, rəqəmsal platformada bu yanaşma tam inkar edilir. Şəxslər günün istənilən saatında rəqəmsal platformalar üzərində məhsul və xidmətləri əldə edə bilirlər.

Tələbin zamanında və effektiv formada qarşılınması üçün təklif edən iqtisadi subyektlər öz ehtiyatlarını real vaxt rejimində rəqəmsal platformalarda açıqlanan məlumatlarla uzlaşdırırlar. Bu amil alıcılara real mövcud olan məhsul və xidmətləri əldə etməyə, məhsulun mövcudluğunu izləməyə imkan verir. Əksər hallarda şirkətlər təqdim etdikləri məhsulları müxtəlif çeşidlər üzrə (ölçü, rəng və s.) qruplaşdıraraq məlumatı platforma üzərindən açıqlayırlar;

➤ **Məlumat zənginliyi** - ənənəvi platformalarda hansısa fiziki məkanda cəmləşən alıcılar təşkilatın fəaliyyəti haqqında geniş olmayan məlumata sahib olurdular. Rəqəmsal platformaların formalaşması üzrə məlumat açıqlığının təmin edilməsi tələbi səbəbindən alıcılar təklif edən tərəf olan təşkilatın fəaliyyəti və təqdim etdiyi məhsul və xidmətlər haqqında daha geniş məlumat əldə edə bilirlər;

➤ **Müxtəlif vasitələrdən qoşulma** – rəqəmsal platformalaşma alqı-satqının baş verdiyi məkana iqtisadi subyektlərin internetə çıxışı olan müxtəlif vasitələrlə qoşulmasına imkan verir. Bu texniki vasitələrə mobil telefon, “smart things” adı altında tanınan televizor, soyuducu, qaz plitəsi və digər avadanlıqlar da şamil edilir;

➤ **Hüquq bərabərliyinin qorunması** – rəqəmsal platformalarda iştirak zamanı tələblər hər bir kəs üçün ümumi xarakter daşıyır. İştirakçılar qeydiyyatlı və ya qeydiyyatsız formada məhsul və xidmətləri əldə edə bilirlər. Əldə ediləcək məhsul və xidmətin dəyəri isə əksər hallarda əvvəlcədən alıcılara açıqlanır. Bu bənd həmçinin rəqəmsal platformalar üzrə qanunvericilik bazasının formalaşdırılması və bu əsasda azad rəqabət mühitini qoruyub saxlayan müddəaların qəbul olunmasını da əhatə edir.

Rəqəmsal platformalar xarakterik xüsusiyyətlərə malik olduğu kimi, maliyyə sistemlərinə bir sıra yeni üstünlüklər gətirmişdir:

➤ **yeni biznes modelin formalaşması** – informasiya texnologiyalarının tətbiqi və geniş məlumat bazasına malik olma, sərhədlərarası məhdudiyyətin aradan qalxması rəqəmsal platformalar əsasında yeni biznes modellərinin formalaşdırılmasına imkan verir. Bu işə yerli və xarici bazarlara fokuslaşacaq istehsalçı təbəqəsi ilə yanaşı, informasiya texnologiyaları sahəsində rəqəmsal həllərə üstünlük verən İT şirkətlərinin yaranmasına, məlumat mübadiləsinə fokuslanmış aqqreqator və facilitatorların maliyyə bazarlarına daxil olmasına, daşıma xidmətlərini yeni tələblərə əsasən formalaşdıran təşkilatların yaranmasına imkan verir;

➤ **kölgə iqtisadiyyatının azalması** – rəqəmsal platformalaşma müxtəlif iqtisadi subyektlər arasında hesablamaqların bank hesabları üzərindən aparılmasına, rəqəmsal ödənişlərin inkişafının daha da artırılmasına və bununla da maliyyə şəffaflığının təmin edilməsinə imkan verir;

➤ **maliyyə inkluzivliyinin inkişafı** – rəqəmsal ödənişlərin məhdud olduğu, lakin mobil telefonlardan istifadənin geniş yayıldığı bir şəraitdə rəqəmsal platformalar ucqar regionlarda olan şəxslərə belə maliyyə xidmətlərinə asan və təhlükəsiz çıxış imkanı təqdim edir. Bu platformalar şəxslərdə həmçinin maliyyə xidmətlərindən istifadə üzrə təcrübənin formalaşmasında mühüm rol oynayır;

➤ **innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi** – rəqəmsal platformalar qarşılıqlı əlaqədə olduğu rəqəmsal ödənişlərin inkişafında yeni dövrün başlamasına təkan verən faktorlardan biridir. Platformaların fəaliyyətinin genişlənməsi elektron ticarətin ənənəvi qaydada təsərrüfat subyektlərinin internet səhifəsi ilə yanaşı, Facebook, Wechat, Whatsapp kimi sosial şəbəkələr üzərindən də həyata keçirilməsinə, informasiya texnologiyaları sahəsində nəhəng şirkətlərin rəqəmsal ödəniş ekosisteminə ödəniş xidməti təchizatçısı olaraq daxil olmasına səbəb olmuşdur. Həmçinin, rəqəmsal ödənişlərin müxtəlif üsullarla həyata keçirilməsinə üstünlük verən müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin bir müstəvidə cəmləşməsinə təmin etmişdir. Sadalanan bu və digər faktorlar istifadəçilərin ehtiyaclarını qarşılıyacaq innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqinin genişlənməsinə şərtləndirir

Sxem 1. Rəqəmsal platformaların üstünlükləri

➤ **xarici ticarət saldusunun müsbət olması** – rəqəmsal platformalaşma əsasında ticarət əməliyyatları sərhədləri aşaraq ölkə xaricinə daha sürətlə fokuslaşır. Yeni bazarlar və müştəri segmentləri, fərqli alıcı təbəqəsi ölkəxarici ticarətin artmasına, ixrac hesabına külli miqdarda xarici valyutanın ölkəyə daxil olmasına imkan verir;

➤ **yeni əmək bazarlarının formalaşması** – məzh rəqəmsallaşma, nəhəng Big Tech-lərin yaranması informasiya texnologiyaları sferasında proqramçı, developer, sistem administratoru, content producer kimi vəzifələrin əhəmiyyətini önə çəkərək bu sahədə əmək bazarının formalaşmasına, intellektual biliyə malik daha təkmil cəmiyyətin formalaşmasına imkan verir;

➤ **kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı** – rəqəmsal platformalar tərəfindən təqdim edilən həllər, məhsul və xidmətlərin əlavə xərc çəkmədən elektron ticarət xidməti üzərindən təqdim edilməsi, bir çox hallarda informasiya texnologiyaları sahəsində açıq kodlara çıxışın əldə edilməsi imkanı kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına əlverişli şərait yaradır. Məhz bu halda kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri internet sahifənin formalaşdırılması, banklar və xidmət mərkəzləri ilə əlaqənin qurulması, dizayn, insan resursu və digər xərclərə getmədən rahatlıqla rəqəmsal platformalar üzərindən öz məhsul və xidmətlərinin təqdim edirlər. Elektron ticarətin bu formada təşkil zamanı sahibkarlıq subyektləri alıcılar tərəfindən ödənilən vəsaiti rahatlıqla öz bank hesablarında əldə edirlər.

Bu həmçinin mövcud məlumat bazasından istifadə etməklə, habelə geniş istifadəçi kütləsi arasında sorğu və araşdırmalar keçirməklə tələb və ehtiyacları uyğun məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsinə imkan verir. Bu əsasda kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri öz istehsal və satış fəaliyyətlərinin proqnozlaşdırma, anbar ehtiyatlarını effektiv idarə edə bilir.

➤ **istehlakçı arzu və istəklərinə fokuslaşma** – geniş istifadəçi kütləsinin özündə birləşdirən rəqəmsal platformalar qabaqcıl informasiya texnologiyalarını tətbiq etməklə istifadəçilərin tələblərini müəyyən etməyə, bu əsasda proqnozlaşdırma və skoring modellərinin qurulmasına imkan verir. Müəyyən dövr ərzində formalaşan real məlumatlar rəqəmsal platformada təmsil olunan təşkilatlar üçün öz istehsal və ticarət fəaliyyətlərini daha effektiv və gəlirli formada təşkil etməyə, müştərilərin arzu və istəklərinə fokuslaşmağa sövq edir. Rəqəmsal platformalarda süni intellektin tətbiqi isə istifadəçi qismində olan istehlakçıların davranışlarına uyğun məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsinə imkan verir.

İnnovativ ödəniş alətlərinin sərhədləri

İyirmi il əvvəlki tarixə nəzər salsaq, o zaman üçün innovativ ödəniş aləti olaraq ödəniş kartları aparıcı rol oynayırdılar. Bu ödəniş aləti ilə rəqəmsal ödənişlər imprinterlə başlamaqla sonradan bankomat və POS-terminal kimi ödəniş terminaları, həmçinin elektron ticarətdə internet şəbəkəsi üzərindən aparılırdı. İnnovativ ödəniş alətlərinin sərhəddi bununla məhdudlaşdı.

Lakin illər keçdikdə elektron pulun ödəniş aləti olaraq tətbiqinə başlanılması, QR-kod, təmassız və biometrik texnologiyaların rəqəmsal ödəniş ekosisteminə daxil olması, ekosistemdə fasilator və aqrəqatorlar kimi maliyyə institutlarının

yarınması innovativ ödəniş alətlərinin sərhədlərinin fərqli istiqamətlərdə genişlənməsinə səbəb olmuşdur.

Əvvəldə qeyd edilən son tendensiyaların fonunda innovativ ödəniş alətlərinin sərhədləri daha da genişlənməmişdir. Bu sərhədləri aşağıdakı istiqamətlərdə təyin etmək olar:

Fiziki təmasla ödənişlər – təmassız ödəniş texnologiyası sahəsində ödəniş kartının ödəniş terminallarında fiziki formada oxudulması ilə ödəniş əməliyyatlarının aparılmasına son qoyulmuşdur. Bu texnologiya ödəniş kartının çox kiçik məsafədən yaxınlaşdırılması ilə rəqəmsal ödənişlərin aparılmasına imkan verir.

Tokenizasiya xidmətinin tətbiqi ilə fiziki təmasda innovativ ödəniş alətlərinin sərhəddi daha da genişlənməmişdir. Məhz bu texnologiya ödəniş kartı olmadan müxtəlif vasitələrlə, məs., mobil telefon, ağıllı qol saati kimi avadanlıqlarla təmassız ödənişlərin həyata keçirilməsinə imkan verir.

Fiziki təmasda innovativ ödəniş alətləri ilə rəqəmsal ödənişlərin sərhəddi informasiya texnologiyaları sahəsində qlobal platformalar olan Apple Pay, Google kimi şirkətlərin rəqəmsal ödəniş ekosisteminə cəlbi ilə daha da genişlənməmişdir.

Biometrik eyniləşdirmə texnologiyalarının tətbiqi fiziki təmasda innovativ ödəniş alətlərinin sərhədlərini daha da genişləndirmişdir. Belə ki, maliyyə institutlarının biometrik eyniləşdirmə, məsələn şəxsin üz simasının cizgilərinin tanınması, barmaq izləri ilə rəqəmsal ödənişlərin həyata keçirilməsinə təmin edən texnologiyaları tətbiq etməsi yuxarıda qeyd edilən ödəniş avadanlıqlarından asılılığı aradan qaldırmışdır.

Məsafədən ödənişlər - əgər ilk əvvəl ödəniş alətləri ilə məsafədən ödənişlər ancaq elektron ticarət xidməti ilə təsərrüfat subyektlərinin internet sahifəsi üzərindən aparılırdısa zaman keçdikdə bu ödənişlərin də sərhədləri genişlənməmişdir.

Hazırda rəqəmsal platformalaşma məsafədən ödənişlərin tək təsərrüfat subyektinin deyil, müxtəlif mərkəzləşdirilmiş rəqəmsal platformalar, sosial şəbəkələr üzərindən həyata keçirilməsinə imkan verir. Bu xüsusiyyət özündə çoxlu sayda təsərrüfat subyektlərini cəmləşdirən istənilən platformalar üzərindən rəqəmsal ödənişlərin həyata keçirilməsinə imkan verir.

Bir sıra texnoloji şirkətlər o cümlədən BigTech-lər mobil ödəniş və rəqəmsal cüzdən xidmətlərini təqdir edirlər. Bu yanaşma innovativ ödəniş alətlərinin sərhədlərini daha da genişləndirərək yeni iştirakçıların ekosistemə daxil olmağa imkan verir. Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay bu tip texnoloji şirkətlərə nümunədir. Bu yanaşmada maliyyə institutları ödəniş xidməti təchizatçısı olaraq qalırlar, “Pays” kimi ifadə edilən bu texnoloji nəhənglər istehlakçılara aid ödəniş alətlərinin tokenləşdirilməsi üçün texnoloji interfeys təqdim edirlər. Məhz bu texnoloji interfeys rəqəmsal ödənişlərin təhlükəsizliyini yüksəltməklə mobil telefon, ağıllı qol saati, üzük və digər vasitələrlə rəqəmsal ödənişlərin həyata keçirilməsinə imkan verir.

Bir sıra hallarda isə bu təşkilatlar öz ödəniş kartlarının (Məs., Apple Card) emissiyasını həyata keçirirlər. Bu platformalar eyni zamanda, müxtəlif texnologiyalarla biometrik eyniləşdirmənin aparılması imkanını təqdim edirlər (8).

Ümumən baxdıqda innovativ ödəniş alətlərinin sərhədləri nağdsız ödənişlərin qəbul edildiyi, qlobal internet şəbəkəsinin mövcud olduğu və ya məlumat mübadiləsinin lokal formada təmin edildiyi sərhədlərlə məhdudlaşır. Bu isə bütün yer kürəsini əhatə edir.

Rəqəmsal platformalarda innovativ ödəniş alətlərinin rolu

İnformasiya texnologiyaları sahəsində müşahidə edilən dinamik inkişaf, bir sıra ölkələrdə yaşanan maliyyə böhranları, texnoloji dəyişikliklərə paralel olaraq həyata keçirilən qanunvericilik islahatları, artan rəqabət fonunda istehlakçı ehtiyaclarına fokuslaşma zərurəti, qlobal pandemiya maliyyə xidmətlərinə ehtiyacı artırmaqla onların təqdim edilməsində ənənəvi yanaşmanı əsaslı formada dəyişmişdir.

Ənənəvi qaydada maliyyə xidmətləri üzrə ilk əlaqə nöqtəsi (first point of contact) olaraq banklar çıxış edirdilər. Bu isə maliyyə inkluzivliyinin geniş yayılmaması səbəblərindən biri idi. Yuxarıda qeyd edilən amillərin təsiri fonunda bank olmayan xidmət təchizatçıları, o cümlədən ödəniş təşkilatları, elektron pul təşkilatları, ödəniş əməliyyatında vasitəsi olan təşkilatlar, aqreqator və facilitatorlar, nəhəng Big Tech-lər olan rəqəmsal platformalar “first point of contact” rolunda ön sıralarda gəlirlər (Boissay, Ehlers, Gambacorta and Shin,2021).

Mərhələli qaydada elektron formada pərakəndə satışı, proqram təminatı təchizatını, müxtəlif şəxslər arasında elektron kommunikasiya və əlaqəni həyata keçirən təşkilatlar (Alibaba, Wechat, Facebook, Whatsapp, Apple Pay, Google, Paypal və s.) maliyyə xidmətlərini göstərməyə başladılar. Təqdim etdikləri platformaların user freindly olması, əməliyyatların təhlükəsiz və effektiv formada həyata keçirilməsi, istehlakçı ehtiyaclarına fokuslaşma, geniş müştəri bazası və ondan effektiv istifadə, süni intellekt, bulud texnologiyası kimi qabaqcıl həllərin tətbiqi bu rəqəmsal platformaların maliyyə xidmətlərində də uğur qazanmasına səbəb olmuşdur.

İnnovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi baxımından rəqəmsal platformaların iki mühüm qrupa ayrılır.

Birinci qrupa aid olan rəqəmsal platformalar üçüncü tərəfin infrastrukturuna etibar edərək rəqəmsal ödənişlərin ödəniş kartı və digər ödəniş alətləri ilə həyata keçirilməsinə imkan verirlər. Bunlara nümunə olaraq Apple Pay, Paypal, Google göstərmək olar.

İkinci qrup rəqəmsal platformalar ancaq platforma daxilində yaradılmış ödəniş alət və həllərinə üstünlük verirlər. Alipay, m-Pesa, WePay kimi rəqəmsal platformalar özləri tərəfindən yaradılmış infrastruktur üzərindən rəqəmsal ödənişlərin həyata keçirilməsinə tələb edirlər.

Lakin bu rəqəmsal platformaların maliyyə xidmətləri sahəsində fəaliyyətləri məhdud xarakter daşıyır. Bu xidmətlər əsasən ödənişlərin müxtəlif həllərlə, NFC texnologiyası, QR-kod və digərləri ilə həyata keçirilməsi, elektron pul ödəniş alətinin emissiyası, tərəflər arasında pul vəsaitinin məhdud məbləğdə köçürülməsi ilə məhdudlaşır. Məhz bu səbəbdən rəqəmsal platformalar ancaq pərakəndə sektorda cəmləşən istehlakçılara fokuslaşmışlar.

Banklar isə əksinə olaraq daha geniş maliyyə xidmətlərini təqdim edirlər. İri bankların təqdim etdikləri maliyyə xidmətləri əsasında öz rəqəmsal platformalarını təkmilləşdirmələri, korporativ sektorun ancaq banklarda cəmləşməsi, rəqəmsal bankçılıq konsepsiyasının qabaqcıl maliyyə bazarlarında qəbulu, bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçıları ilə sıx inteqrasiya və onların hesablaşmalarının həyata keçirilməsi kimi amillər banklara rəqəmsal platformalarda rəqabətdə üstünlüyü əldə saxlamağa imkan verir.

Rəqəmsal platformalarda fərqli innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi platformaların *coğrafi əhatə dairəsinin genişlənməsinə* xidmət edir. Nümunə olaraq Paypal elektron pul ilə məhsul və xidmətlərə görə pul vəsaitlərinin qəbul edilməsi hər bir ölkə vətəndaşları üçün əlçatan deyildir. Digər bir nümunə isə maliyyə savadlılığı və yeni texnologiyalara açıqlığın məhdud olması səbəbindən rəqəmsal ödənişlərin hər bir istifadəçi üçün əlçatan olmamasıdır. Nümunə olaraq biometrik ödənişlərin və ya təqdim edilən linklər əsasında interşet şəbəkəsinin üzərindən ödənişlərin aparılmasını göstərmək olar. Fərqli innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi rəqəmsal platformaların inkişafına və coğrafi əhatə dairəsinin genişlənməsinə təkan verən qüvvədir.

Innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi rəqəmsal platformalara rəqəmsal ödənişlərin emal edildiyi platforma və sistemlər arasında *qarşılıqlı əlaqələrin yaranmasını* təmin edir. Dünyanın aparıcı Big-techlərindən biri olan Alibabaya nəzər salsaq, bu rəqəmsal platforma ödəniş kartları ilə yanaşı, Paypal, Google Pay, Apple Pay kimi nəhəng rəqəmsal platformalar vasitəsilə ödənişlərin həyata keçirilməsinə imkan verir (9). Ticarət birinci platformada realizasiya olunsa da rəqəmsal ödəniş digər platformada başa çatmış olur. Bu isə müxtəlif sektorlarda təmsil edilən rəqəmsal platformaların inteqrasiya edilmiş formada fəaliyyət göstərməsini, tələb-təklif əsasında iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarının inkişafını təmin edir. Birinci platformadan yaranan tələb əsasında rəqəmsal ödənişlər sahəsində ixtisaslaşan platforma təmsilçiləri yeni məhsul və xidmətləri tətbiq edirlər.

Rəqəmsal platformaları fərqləndirən və gələcək inkişafına səbəb olacaq səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biri də müxtəlif istiqamətli innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqidir. Platformalarda tətbiq edilən innovativ ödəniş alətlərinin sayı ilə istifadəçi sayı, ödəniş əməliyyatlarının say və həcmi arasında *düz mütənəsiblik mövcuddur*. Belə ki, ödəniş alətlərinin geniş çeşidli olması, əlverişli istifadə imkanı, hesablaşmaların saniyələr ərzində başa çatması yeni istifadəçilərin cəlb edilməsinə və nəticə etibarilə əməliyyatların say və həcminin artmasına müsbət təsir göstərir. Qeyd edilməlidir ki, burada bank tərəfindən bonus və endirim kampaniyalarının həyata keçirilməsi kimi kənar təsirlər nəzərə alınmamışdır.

Ölkə miqyasında baxsaq, Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ildə bankların mobil bankçılıq platformaları üzərindən QR-kod və NFC texnologiyası, həmçinin Apple Pay tətbiq edilməyə başlandı. Son olaraq 2022-ci ilin avqust ayında Google Pay istismara verildi. Statistik rəqəmlərə nəzər salsaq, 2022-ci ilin ilk altı ayı ərzində ölkədə mobil bankçılıq xidmətləri üzərindən 47.4 mln. ədəd olmaqla 4.5 mlrd. manat həcmində ödəniş əməliyyatları emal edilmişdir. 2021-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə emal edilən ödəniş əməliyyatlarının sayı 32 mln. ədəd (3 dəfə), həcmi isə 3 mlrd. manat (3 dəfə) artmışdır.

İnnovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi ilə rəqəmsal platformalarda əməliyyat dövriyyəsinin say və həcmnin artmasına təsir göstərən digər bir amil isə bu ödəniş alətləri üzrə **kreditləşmə mexanizminin tətbiq edilməsidir**. Rəqəmsal platformalardan fərqli olaraq ödəniş alətlərinin emitenti olan banklar tərəfindən müxtəlif kreditləşmə mexanizmlərinin tətbiqi, o cümlədən ödəişlərin bir neçə aylara faiz tətbiq edilmədən bölünməsi rəqəmsal platformalara yeni müştəri segmenti cəlb etməklə əməliyyatların say və həcmnin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərir.

İnnovativ ödəniş alətlərinin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri də ödəniş əməliyyatlarının emalı zamanı təhlükəsizliyin təmin edilməsidir. Elektron ticarət əməliyyatlarında qabaqcıl təhlükəsizlik protokollarının, o cümlədən 3DS 2.2 protokolunun tətbiqi, gücləndirilmiş müştəri autentifikasiyasının aparılması rəqəmsal platformalarda **təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsini**, istifadəçilərin inam və etimadının artmasını təmin edir.

Rəqəmsal platformalarda innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə aşağıdakı istiqamətlərdə fəaliyyət göstərilməlidir:

Qanunvericilik islahatlarının həyata keçirilməsi - ölkə qanunvericiliyi innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqinə açıq olmalı və bu sahədə liberal yanaşma tətbiq edilməlidir. Nümunə olaraq elektron pulun emissiyası üzrə hüquqi bazanın müəyyən edilməsini, xarici elektorn pul təşkilatlarının ölkədə fəaliyyət prinsiplərinin təsbit edilməsini göstərmək olar;

Texniki məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması - texniki məhdudiyyətlər dedikdə innovativ texnologiyaların, o cümlədən açıq bankçılıq texnologiyasının, tokenizasiya xidmətinin və digər həllərin tətbiqi üzrə məhdudiyyətlər nəzərdə tutulur. Texnoloji baxımdan inkişaf rəqəmsal platformalarla digər ekosistem iştirakçıları arasında qarşılıqlı inteqrasiyanın açar elementidir;

Tənzimləyici test mühitinin tətbiqi - mövcud məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması, yeniliklərin tətbiqi üzrə əlverişli mühitin formalaşdırılması məqsədilə əsəndbox rejiminin tətbiqi diqqətdə saxlanılmalıdır. Məhz əsəndbox rejimi ekosistemdə inkişafın və yeniliklərin drayveri olaraq rəqəmsal platformalarda müxtəlif həllərin tətbiqinə və digər ekosistem iştirakçıları ilə qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasına imkan verir;

İstehlakçı ehtiyaclarını qarşılıyan ödəniş alətlərindən istifadə - tətbiq edilən ödəniş alətləri istehlakçı ehtiyaclarını qarşılıyacaq bir sıra əsas xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. Buna nümunə olaraq təhlükəsizliyin təmin olunmasını, ödəniş əməliyyatları üzrə məbləğin kreditləşdirilməsi, aparılan əməliyyatlar haqqında istifadəçilərin zamanında və ətrah məlumatlandırılması, təblərlə gözlənilməklə məhsulun geri qaytarılması zamanı pul vəsaitinin zamanında əlçatan olması kimi amillər diqqətdə saxlanılmalıdır;

İstifadəçilərin məlumatlandırılması - bu məlumatlandırma bankla yanaşı, əsas etibarilə rəqəmsal platformalar tərəfindən həyata keçirilməlidir. Mümkün bütün kommunikasiya vasitələri ilə istifadəçilər rəqəmsal platformalarda tətbiq edilən innovativ ödəniş alətləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri haqqında məlumatlandırılmalıdır.

Nəticə

Aparılan araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, innovativ ödəniş alətlərinin rəqəmsal platformalarda tətbiqi bu platformaların fəaliyyətinə bir neçə istiqamətdə təsir göstərir. Bu ilk növbədə rəqəmsal platformaların coğrafi əhatə dairəsinin genişlənməsi, istifadəçi sayının artması, ekosistemdə təmsil olunan digər platformalarla qarşılıqlı əlaqələrinin dərinləşməsi, rəqəmsal platformalarda təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə izah edilir. Həmçinin, innovativ ödəniş alətlərinin tətbiqi ilə rəqəmsal platformaların istifadəçi sayı, həyata keçirilən ödəniş əməliyyatlarının say və həcmi də düz mütənasibdir.

Qarşılıqlı inteqrasiyada körpü rolunu oynayan innovativ ödəniş alətləri bir sektorda təmsil olunan rəqəmsal platformalarda yaranan tələb əsasında digər sektorda təmsil olunan rəqəmsal platformalar tərəfindən innovativ həllərin inkişaf etdirilməsini təmin edir. Bu həmçinin hörümçək toru prinsipi əsasında rəqəmsal ödəniş ekosisteminin şaxələnməsini təmin edir.

Qarşılıqlı olaraq rəqəmsal platformaların inkişafı artan tələbat fonunda ödəniş xidməti təchizatçıları tərəfindən innovativ ödəniş həllərinin tətbiqinə və təkmilləşdirilməsinə təkan verir. Paypal nümunəsinə baxsaq, ilk növbədə şəbəkə əsaslı olan bu elektron pul sonradan kart əsaslı da emissiya edilmişdir.

Açıqlama bəyanatı

Müəlliflər tərəfindən hər hansı potensial marağın toqquşması ilə bağlı məlumat verilməmişdir .

Əlaqə:

E-mail: thrustamov@bankofbaku.com
khayaladdin_tagiyev@cbar.az
quliyev.s.r@gmail.com

Ədəbiyyat:

- D.E. Bekbergeneva “Digital Platforms as a Key Tool for the Transformation of Regional Economy” International Journal of Economics and Business Administration, Volume VIII, Special Issue 1, 33-38, 2020;
- Erol Kazan, The Innovative Capabilities Of Digital Payment Platforms: A Comparative Study Of Apple Pay & Google Wallet, AIS Electronic Library, 2015;
- European Banking Authority “Report on the use of digital platforms” September 2021;
- Frederic Boissay, Torsten Ehlers, Leonardo Gambacorta and Hyun Song Shin “Big techs in finance: on the new nexus between data privacy and competition” Bank for International Settlement, October 2021;
- K.A. Semyachkov “Digital economy in developing countries: problems and prospects” Proceedings of the 1st International Scientific Conference "Modern Management Trends and the Digital Economy: from Regional Development to Global Economic Growth" (MTDE 2019) May 2019;
- Sandra Bucci (B. Science, Hons; ClinPsyD) 3 Matthias Schwannauer (MSc DPsych PhD) 1 Natalie Berry (B. Science, PhD) “The digital revolution and its impact on mental health care” The University of Edinburg 2019;
- United Nations Conference on Trade and Development “Digital platforms and value creation in developing countries: Implications for national and international policies” Trade and Development Board Intergovernmental Group of Experts on E-commerce and the Digital Economy Fourth session Geneva, 29 April–1 May 2020;
- <https://www.apple.com/apple-card/>;
- <https://www.alibaba.com/>.

Məqaləyə istinad: T.H.Rüstəmov,X.R.Tağiyev,S.R.Quliyev. Rəqəmsal platformalaşmada İnnovativ ödəniş alətlərinin rolu. Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı.Nömrə 23, 2022. Səh.85-100. DOI:10.30546/2616-4418.23.2022.85

SUMMARY**The role of innovative payment instruments in the digital platformation****T.X.Rustamov***The Scientific-Research Institute of Economic Studies under the Azerbaijan State Economic University, Baku, Azerbaijan***Kh.R. Tagiyev***The Scientific-Research Institute of Economic Studies under the Azerbaijan State Economic University, Baku, Azerbaijan***S.R. Guliyev***The Scientific-Research Institute of Economic Studies under the Azerbaijan State Economic University, Baku, Azerbaijan*

The research work is aimed at clarifying the role and advantages of using innovative payment instruments in the development and expansion of digital platforms. The research work reveals digital platforms in an open financial system, the characteristics, and advantages of these platforms, as well as the boundaries of innovative payment instruments. The study included an analysis of the interaction between digital platforms and innovative payment instruments.

As a result of the study, specific proposals were put forward to expand the use of innovative payment instruments in order to expand the activities of digital platforms and increase their competitiveness. The limitations of the study are the lack of an approach that defines the steps to be taken in the field of the digital payments ecosystem as part of the implementation of the concept of "Smart City", or "Smart Village". The practical significance of the study lies in revealing the benefits of using innovative payment instruments and the steps to be taken in economic systems where digital platformization is a priority goal.

Key words: Digital platforms, digital payment instruments, digital data, large technology companies

РЕЗЮМЕ**В цифровой платформеризации роль инновационных платежных инструментов****Т. Х. Рустамов***Министерства Экономики Азербайджанской Республики
Экономический научно-исследовательский институт, Баку,
Азербайджан***Х.Р.Тагиев***Министерства Экономики Азербайджанской Республики
Экономический научно-исследовательский институт, Баку,
Азербайджан***С.Р.Гулиев***Министерства Экономики Азербайджанской Республики
Экономический научно-исследовательский институт, Баку,
Азербайджан*

Исследовательская работа направлена на выяснение роли и преимуществ применения инновационных платежных инструментов в развитии и расширении цифровых платформ. В исследовательской работе раскрыты цифровые платформы в открытой финансовой системе, характерные черты и преимущества этих платформ, а также границы инновационных платежных инструментов. Исследование включало анализ взаимодействия цифровых платформ и инновационных платежных инструментов.

В результате исследования были выдвинуты конкретные предложения по расширению использования инновационных платежных инструментов с целью расширения деятельности цифровых платформ и повышения их конкурентоспособности. Ограничениями исследования является отсутствие подхода, определяющего шаги, которые необходимо предпринять в сфере экосистемы цифровых платежей в рамках реализации концепции «Умный город», «Умная деревня». Практическая значимость исследования заключается в раскрытии преимуществ использования инновационных платежных инструментов и шагов, которые необходимо предпринять в экономических системах, где цифровая платформеризация является приоритетной целью.

Ключевые слова: Цифровые платформы, цифровые платежные инструменты, цифровые данные, крупные технологические компании